

УДК 321+316.423

<http://orcid.org/0000-0002-1956-571X>

<http://orcid.org/0000-0003-3274-6475>

<http://doi.org/10.5281/zenodo.1294944>

І. Д. Денисенко, Т. П. Савельєва

**КОНЦЕПТ «МОДА»: ЕВРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЩОДО
СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
(НА ПРИКЛАДІ АНАЛІЗУ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНИХ РУХІВ)**

Акцент робиться на розгляді змін умов, за яких розвивається сучасна політична наука – процесах внутрішньої спеціалізації і гібридизації. Доводиться, що перспективним напрямом їх вдосконалення є саме процес вводу до наукового обігу політології «нових» концептів із системи соціально-філософського знання, тобто, насамперед, подальше оновлення і формування понятійного категоріального апарату соціально-політичних досліджень. Здійснюється спроба оцінити евристичний потенціал концепту «мода» в контексті його застосування для дослідження різних елементів соціально-політичної реальності.

Ключові слова: соціально-політичні дослідження, спеціалізація, гібридизація, концепт, мода.

І. Д. Денисенко, Т. П. Савельєва

**КОНЦЕПТ «МОДА»: ЭВРИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ В
СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ
(НА ПРИМЕРЕ АНАЛИЗА СОВРЕМЕННЫХ ОБЩЕСТВЕННЫХ
ДВИЖЕНИЙ)**

Акцент делается на рассмотрении изменений условий, при которых развивается современная политическая наука – процессах внутренней специализации и гибридации. Обосновывается, что перспективным направлением их совершенствования выступает именно процесс ввода в научный оборот политологии «новых» концептов из системы социально-философского знания, то есть, прежде всего, дальнейшее обновление и формирование понятийно-категориального аппарата социально-политических исследований. Осуществляется попытка оценить эвристический потенциал концепта «мода» в контексте его применения для исследования различных элементов социально-политической реальности.

Ключевые слова: социально-политические исследования, специализация, гибридизация, концепт, мода.

I. Denysenko, T. Savelyeva

**CONCEPT «FASHION»: HEURISTIC POTENTIAL IN SOCIAL
AND POLITICAL RESEARCHES
(ON THE EXAMPLE OF ANALYSIS OF MODERN SOCIAL
MOVEMENTS)**

The emphasis is on considering the changes in the conditions under which modern political science is developing – the processes of internal specialization and hybridization. It is proved that the promising direction of their improvement is precisely the process of introducing the «new» concepts from the system of social and philosophical knowledge into the scientific revolution of political science, that is, first of all, the further formation and development of the conceptual categorical apparatus of social and political research in the context of increasing the level of interdisciplinary connections in the research space. An attempt is made to evaluate the heuristic potential of the concept «fashion» in the context of its application for the study of various elements of social and political reality – from the perspective of expanding the possibility of addressing the methodological foundations of other sciences, increasing the level of measurement; clarification of the degree of ambivalence of consequences, etc.

Key words: social and political studies, specialization, hybridization, concept, fashion.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку політичної науки характеризується кількома провідними тенденціями. Найчастіше представники наукового політологічного співтовариства акцентують увагу на процесах внутрішньої спеціалізації і гібридизації [див., напр., 3–4; 7]. При цьому вважається, що ці «процеси тісно пов'язані між собою» та що їх суть «полягає в запозиченні і залученні понять, теорій і методів» із інших наук [7, с. 19–20]. Погоджуючись з цими твердженнями, слід зауважити, що зазначені процеси спеціалізації і гібридизації за своїм змістом є суперечливими та спроможні призвести до амбівалентних наслідків щодо розвитку системи політологічного знання в цілому [див., напр., 5].

Відтак, наукове політологічне співтовариство, насамперед, зацікавлене в так званому «міждисциплінарному» запозиченні методологічного інструментарію, здатному реально підвищити рівень теоретичної спроможності сучасної політичної науки.

Аналіз актуальних досліджень. Різні теоретико-методологічні проблеми розвитку сучасної політичної науки є предметом аналізу цілої низки провідних західних та вітчизняних вчених у галузі соціально-політичних досліджень, зокрема, К. фон Байме, І. Валлерстайна, Р. Войсискі, Й. Галтунга, Р. Дарендорф, М. Догана, К. Дойч, Ф. Кирилюка, Б. Краузер-Мозер, А. Турена та ін.

Слід зазначити, що в своїх дослідженнях кожен із фахівців акцентує увагу на перспективах розвитку сучасної системи соціально-політичного

знання, які пов'язані, насамперед, з певними трансформаціями в її дослідницькому арсеналі (від зміни стратегій / стилів дослідження до формування нових теорій). Найчастіше мова йде про пошук / розробку теоретичних конструкцій, здатних найбільш адекватно інтерпретувати розвиток політичних процесів і функціонування суспільних структур в умовах трансформаційних змін [5, с. 124]. Очевидно, що першим кроком в цьому процесі є формування та уточнення змісту категоріально-понятійного апарату, який буде складати структуру нової теоретичної конструкції.

Слід зазначити, що у вітчизняному науковому просторі вже з'явилися позитивні приклади введення у новий обіг нових концептів для підвищення рівня ефективності вивчення окремих елементів соціально-політичної реальності. Так, у низці колективних досліджень, предметом яких є проблемне поле територіальної громади, зокрема, й завдяки зверненню до таких концептів як «заннєвість» та «дієвість» конкретизовані її знаннєвий та дієвий потенціали в контексті здійснення в українській державі адміністративно-територіальної реформи [14–15].

Мета статті – визначити евристичний потенціал концепту «мода» в контексті його застосування для дослідження різних елементів соціально-політичної реальності.

Виклад основного матеріалу. Аналіз сучасної наукової літератури філософського, культурологічного та соціологічного спрямування, свідчить про активне застосування відповідними науками з другої половини ХХ ст. концепту «мода» для експлікації різних суспільних процесів та явищ.

Так, для соціологів «мода (*лат. modus* – правило, норма) – соціально-психологічний і культурний феномен, що проявляється в зовнішньому наслідуванні значущості іншого» і ґрунтується на соціальній нерівності» [13, с. 237]. При цьому вважається, що поняття «мода» «охоплює об'єктивні фактори, що її спричиняють, особливі стани суспільної свідомості, специфічні форми поведінки людей і відповідні їм культурні зміни і форми» [13, с. 237].

Останнє дозволяє цьому феномену відбивати два аспекти «сучасності»:

– вічну трансформацію соціальної реальності, що створюється рекламою та підтримується засобами масової комунікації;

– стиль і вибір одягу, меблів або інших подібних товарів, що дають можливість представникам суспільства здійснювати деякий вплив на безпосередньо навколишнє їхнє соціальне середовище і виражати власне «Я» та соціальну приналежність [2, с. 430].

Для представників культурологічних наук мода – багатоаспектне явище, зміст якого відбиває періодичну зміну зразків культури й масової поведінки» [1, с. 324].

За допомогою концепту «мода» у культурології есплікуються процеси і явища із різних сфер людської діяльності і культури, насамперед, «у оформленні зовнішності людини (одяг, зачіска, косметика і т. ін.) і безпосереднього середовища її проживання» (архітектура, інтер'єр будинку та робочого місця, різні побутові та офісні речі), а також у мистецтві, науці, мовній поведінці тощо [1, с. 325].

У філософському дискурсі моду розглядають як «нетривале панування певного типу стандартизованої масової поведінки, в підвалинах якої знаходиться відносно швидка й масштабна зміна зовнішнього (насамперед предметного) оточення людей» [9, с. 639] Природу цього процесу пропонують характеризувати через такі моменти як:

– релятивізм (швидка зміна модних форм);

– циклічність (періодична спрямованість у минуле, до традицій);

– ірраціональність (орієнтація на емоції людини, пропозиції певних варіантів дій не завжди відповідних загальноприйнятій логіці поведінки або здоровому глузду);

– універсальність (існування у всіх сферах життєдіяльності суспільства).

Перші два параметри моди з середини XVII століття дозволяють філософам розглядати її як показник «минучості, на відміну від «атрибута», яким позначалися стійки, невід'ємні властивості» [13, с. 237].

Не зважаючи на таке активне застосування цього концепту у науках, що є спорідненими для політологічної системи знань, для соціально-політичних досліджень термін «мода» не є «робочим». Цей факт підтверджується, насамперед, відсутністю терміна «мода» у провідних виданнях західної та вітчизняної довідкової літератури з політологічної проблематики [див., напр., 8; 10–11].

Враховуючи досвід застосування концепту «мода» у соціально-філософському дискурсі, доцільність його введення в категоріально-понятійний апарат дослідження різних елементів соціально-політичної реальності обґрунтовується такими моментами:

по-перше, мода як явище (через різні свої формати) комплексно присутня у всіх сферах життєдіяльності суспільства (тобто, в кожній складовій цих просторів);

по-друге, цей феномен є предметом вивчення багатьох наук, в контексті яких проблемне поле «моди» постійно розширюється та конкретизується за рахунок введення до наукового обігу різних нових категорій – «модна свідомість», «модна поведінка», «модні рішення», «модні санкції» тощо;

по-третє, мода є одним із провідних елементів категоріально-понятійного апарата соціокультурного підходу, евристичний потенціал якого базується на загальнофілософських принципах (зокрема, комплексності; системності; плюралізму; єдності та різноманіття соціального життя), а також на властивих йому методах (серед яких провідними є антропологічний і феноменологічний) та процедурах дослідження [6, с. 22].

Ці твердження пропонується проілюструвати результатами досліджень проблемного поля такого елемента соціально-політичної реальності як сучасні соціальні (суспільні) рухи [див., напр., 12].

У сучасному соціально-політичному дискурсі останні визначаються як «зорієнтовані на зміни політичні утворення, що часто вдаються до тактики прямих дій і здебільшого мають вільну та неформальну організаційну структуру» [8, с. 644]. Головним механізмом формування цих суб'єктів

соціально-політичного життя є виникнення та розповсюдження в суспільстві певних ідей, що «створюють для індивідів, які приєднуються до тих рухів, нові форми соціальної та політичної ідентичності» [8, с. 644].

Виходячи з тверджень фахівців, що у «межах моди виробляються й використовуються знаки соціального стану» та «вона слугує механізмом соціального відмежування чи приєднання до «значущого іншого» на символічному рівні» [13, с. 237–238], можна обґрунтовано припустити, що цей феномен присутній у процедурі виникнення будь-якого соціального руху (на рівні формування вищезазначеної ідентичності).

Відтак, вводячи концепт мода до інструментарію дослідження проблемного поля соціальних рухів, пропонується разом з ним у цій процедурі звернутися й до інших категоріально-понятійних груп, які у цьому контексті здатні конкретизувати його зміст, а, саме – «модна ідеологія», «модна дія», «модна акція», «модний формат».

«Модна ідеологія». Виходячи з робіт провідних спеціалістів у ідеологічному напрямку (серед них, Д. Белла, З. Бжежинського, І. Валлерстайна, Р. Дарендорфа та ін.), очевидно, що із середини ХІХ до початку ХХ сторіччя в політичних практиках (складовими яких є суспільні рухи) була «модною» соціалістична (комуністична) ідеологія; у середині – другій половині минулого століття – ліберальна ідеологія, а з кінця ХХ сторіччя – консервативна [див., напр.,]. «Час зарозумілої самовпевненої ліберальної ідеології пішов в минуле, – стверджує в своїй книзі «Після лібералізму» І. Валлерстайн. – Знову піднімають голову консерватори, які оживилися після періоду в сто п'ятдесяти рокове самознищення, що прикривався в якості ідеологічних сурогатів благочестям і містицизмом» [4, с. 11]. Очевидно, що за допомогою понятійної групи «модна ідеологія» можливо уточнити ідеологічну складову природи сучасних суспільних рухів.

«Модна дія», «модна акція». Для суб'єктів політичного процесу (одними з яких є й члени сучасних суспільних рухів), традиційно, вибір здійснюється між протестним і конформістським варіантами поведінки. Можна

обґрунтовано припустити, що в період стабільного розвитку суспільства домінувати серед його представників буде другий варіант поведінки, в умовах кризи – перший. Так, у контексті аналізу результатів соціологічних опитувань 2016–2017 років у всіх областях країни (за винятком окупованих територій) експерти Українського центру економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова зробили висновки, що «опозиція (у т.ч. й інші партії) використовуватимуть для критики влади будь-які приводи, в т.ч. виступаючи каталізаторами, ініціаторами та організаторами суспільних протестів, багатий досвід чого був накопичений у 2015–2016 рр. Водночас, очевидно, що крім радикальної «вуличної» опозиції існуватиме і більш поміркована, «інтелектуальна», представниками якої можуть стати, зокрема, «Самопоміч» та «Громадянська позиція» та ін.» [16].

Очевидно, що за допомогою цих категоріальних конструкцій можливо конкретизувати зміст та напрямок подальших дій та акцій представників різних соціальних рухів.

«Модний формат». Це понятійне утворення у сучасному науковому дискурсі найчастіше вживається щодо використання соціальних мереж і інших структурних елементів всесвітньої системи об'єднаних комп'ютерних мереж для зберігання й передачі інформації (Інтернету). Аналіз останніх свідчить про активне використання різними громадськими організаціями / рухами сайтів, форумів, блогів і т.ін. При цьому, якщо згадати, що у контексті звернення до антропологічного методу вищезазначеного соціокультурного підходу «сучасні соціальні мережі представляється можливим розглядати, з одного боку, як певні життєві форми / способи існування членів інформаційного суспільства, а з іншого – як пошук / результат адекватного способу існування даних представників такого типу соціуму» [6, с. 25], то з'являється реальна можливість через аналіз цих елементів Інтернету з'ясувати та уточнювати ціннісні та мотиваційні моменти щодо перебування членів суспільства (користувачів Всесвітньої мережі) у складі тих або інших соціальних рухів.

Звернення до методів (зокрема, історичного та антропологічного, які наголошують на необхідності впорядкування життя сучасної людини різними інститутами (А. Гелен)) і процедур соціокультурного підходу для аналізу проблемного поля сучасних соціальних рухів у контексті активного застосування вищезазначених понятійних груп, дозволяє, насамперед, визначитися щодо перспектив розвитку та функціонального потенціалу цих політичних утворень [6, с. 25].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Сучасні системи різних видів знань (політичні науки не є винятком) продовжують розбудовуватися в напрямку поглиблення міждисциплінарних зв'язків. Останній процес передбачає не тільки розширення предметного поля кожної з науки, але й певний обмін інструментарієм досліджень – поняттями, теоріями, методами.

Очевидно, що, насамперед, інтерес викликають ті концепти, які вже досить всебічно були «відпрацьовані» і перевірені в соціально-філософському дискурсі (оскільки, вони традиційно є одними із провідних елементів категоріально-понятійних апаратів відповідних підходів / теорій / концепцій, і в подальших стратегіях їх застосування створюють підстави для використання цих теоретичних побудов).

На наш погляд, одним з таких конструктів для підвищення рівня ефективності сучасних соціально-політичних досліджень можна розглядати концепт «мода». Саме, система категорій, що уточнює його зміст – від «модної поведінки» до «модного формату», і основні положення та методи соціокультурного підходу, одним з основних конструктів якого він є, формують засади його пізнавального потенціалу щодо дослідження різних елементів соціально-політичної реальності.

Виходячи із вищезазначеного, результати аналізу проблемного поля сучасних соціальних / суспільних рухів певним чином підтверджують цю гіпотезу. Зрозуміло, що для більш обґрунтованих висновків, необхідно проводити подальшу дослідницьку роботу у цьому напрямі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Большой толковый словарь по культурологии / [сост. Б.И. Кононенко]. – М.: Вече : АСТ, 2003. – 511 с.
2. Большой толковый социологический словарь(Collins). Том 1 (А–О); [пер. с англ.]. – М.: Вече, АСТ, 1999. – 544 с.
3. Валлерстайн И. Конец знакомого мира: Социология XXI века / И. Валлерстайн; [пер. с англ. под ред. В.И. Иноземцева]. – М.: Логос, 2004. – 368 с.
4. Валлерстайн И. После либерализма / И. Валлерстайн; [пер. с англ. под ред. Б.Ю. Кагарлицкого]. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 256 с.
5. Денисенко І.Д. Проблемне поле методології політичних досліджень / І.Д. Денисенко // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – Харків: Право. – 2010. – Вип. 5. – С. 116–124.
6. Денисенко І.Д. Соціальні мережі в контексті соціокультурного підходу: евристичний потенціал дослідження / І.Д. Денисенко // Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди «Філософія». – 2013. – № 40. – С. 22–28.
7. Кирилюк Ф. М. Новітня політологія: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / Ф. М. Кирилюк - К.: Центр учбової літератури, 2009. – 564 с.
8. Короткий оксфордський політичний словник /за ред. І. Маклін, А. Макмілан; [пер. з англ.]. –К.: Основи, 2005. – 789 с.
9. Новейший философский словарь / [сост. А. А. Грицанов]. – 3-е изд. – Минск: Книжный Дом. 2003. – 1280 с.
10. Політологічний енциклопедичний словник / [упор. В. П. Горбатенко]. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736 с.
11. Політологічний енциклопедичний словник : Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. – К.: Генеза, 1997. – 400 с.
12. Савельєва Т. П. Сучасні суспільні рухи: визначення теоретико-методологічних засад дослідження / Т. П. Савельєва // Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки : Збірка наукових праць / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. – 2016. – Вип. 2 (12). – С. 169–182.
13. Соціологічна енциклопедія / [укл. В.Г. Городяненко]. – К.: Академвидав, 2008. – 456 с.
14. Територіальна громада: знаннєвість, дієвість : моногр. / [Ю. О. Куц, В. М. Сінченко, В. В. Мамонова та ін. ; за заг. ред. Ю. О. Куца]. – Харків : Віровець А. П. «Апостроф», 2011. – 340 с.
15. Територіальна громада: управління розвитком : кол. моногр. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харк. регіон. ін-т держ. упр. ; [С.І. Чернов, Ю.О. Куц, О.В. Безуглий та ін. ; за заг. ред. Ю.О. Куца]. – Харків : Константа, 2013. – 540 с.
16. Україна 2016–2017: ознаки прогресу та симптоми розчарування (аналітичні оцінки) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2016-2017_Pidsumky.pdf

Стаття надійшла до редакції 06.11.2017